

Geschiedenis van de Evangelische Beweging in Vlaanderen in de 19^e en 20^e eeuw – Aaldert Prins¹

Inleiding

“The biggest problem in writing twentieth-century evangelical history is that of sources. Activistic evangelicals are notoriously poor at keeping records, especially when their theology predisposes them to look toward an imminent second coming of Christ.”²

Dit citaat van Dana Robert, de bekende experte op het vlak van zendingsgeschiedenis en –theologie, slaat, ook voor Vlaanderen, de nagel op de kop. Echter, de aanwezigheid van dit en andere obstakels wil daarom nog niet zeggen dat de geschiedenis van de Evangelische Beweging in Vlaanderen niet correct geschreven kan worden.

De oprichting van Evadoc en haar samenwerking met KADOC is een belangrijke ontwikkeling waardoor wetenschappers en geïnteresseerden een goede toegang krijgen tot een steeds uitgebreider arsenaal aan bronnen betreffende de protestants-evangelische beweging in Vlaanderen sinds 1800. Het moet dan ook mogelijk zijn om binnen afzienbare tijd een recente geschiedenis van het protestantisme in Vlaanderen op de markt te brengen waarin de Evangelische Beweging beter beschreven wordt dan tot nu toe is gebeurd.

In deze lezing wil ik u in vogelvlucht meenemen door de geschiedenis van de Evangelische Beweging in Vlaanderen in de 19^e en 20^e eeuw.

Definitie

Om dit goed te kunnen doen, is een heldere en dekkende definitie van het begrip Evangelische Beweging noodzakelijk. Op basis van publicaties van David Bebbington en Alister McGrath wordt over het algemeen de evangelische beweging samengevat met de volgende 5 kenmerken:

¹ Deze lezing werd gehouden op de studiedag van ETF en Evadoc op 24 april 2010.

² Dana L. Robert, “From Missions to Mission to Beyond Missions: The Historiography of American Protestant Foreign Missions Since World War II” in *International Bulletin of Missionary Research* 18 n° 4.

- **De Bijbel:** De Bijbel (Oude en Nieuwe Testament) wordt een centrale waarde toegekend. God heeft hierin op een dusdanige wijze universele en eeuwige waarheid aan de mensheid geopenbaard dat iedereen dit kan bevatten.
- **Christocentrisme:** In de historische Jezus van Nazareth openbaarde God zich aan de mensheid.
- **Crucicentrisme:** Nadruk wordt gelegd op het verzoenende werk van Jezus Christus op het kruis voor de mensheid ongeacht ras, taal of stam.
- **Bekering:** De mens moet zich bekeren, dat wil zeggen het evangelie zich in persoonlijk geloof toe-eigenen
- **Activisme:** Het Evangelie dient in woord en (sociale) daad worden uitgedragen in de wereld.

De Evangelische Beweging is niet te verengen tot één of enkele kerkverbanden, maar is – ook in Vlaanderen – aanwezig in heel het protestantse spectrum, dus inclusief de klassiek protestantse kerken.

In eerste helft van de 19e eeuw is de Evangelische Beweging in Vlaanderen zelfs enkel binnen het klassiek protestantisme terug te vinden. Vanaf het einde van de 19^e eeuw is de Evangelische Beweging in Vlaanderen ook daarbuiten te vinden. Sterker nog zij situeert zich dan grotendeels in deze nieuwe kerken en kerkverbanden, die, intensief en soms ook innovatief evangeliseren onder de bevolking . Hierbij heeft men zich lange tijd sterk afgezet tegen de Rooms-katholieke kerk en de volksdevotie. Vrij typerend voor dit deel van de Evangelische Beweging is de uitspraak van Ralph Norton, stichter van de BEZ, dat België sinds de Reformatie verstoken is gebleven van het evangelie.³

19e eeuw

Reveil en haar uitlopers

Vanaf het prille begin beïnvloedt het 19e eeuwse Réveil ook de kleine protestantse gemeenschap in Vlaanderen. Al vanaf 1813 is de Nederlandse Ds. Goedkoop, uitgezonden door het Nederlands Zendingsgenootschap, actief in Vlaanderen. Mede op zijn initiatief worden er in 1832 bijbelcolporteurs naar Vlaanderen gezonden. De Zwitserse Réveilpredikant Merle d'Aubigné wordt in 1822 predikant te Brussel en bovendien hofpredikant van Koning Willem I.

³ Sunday School Times 57, n° 37

De Continental Society of London (1817), de Wesleyan Methodist Missionary Society (1813), de London Missionary Society (1795), stuk voor stuk exponenten van de Europese opwekkingsbeweging van de 19^e eeuw, zijn eveneens in de eerste helft van de 19e eeuw al actief in België, evenals de British en Foreign Bible Society (1804).

Tot slot dienen Jean en Jonathan de Visme uit Valenciennes ook een plaats in deze korte opsomming. Beiden komen in contact met het methodisme en Jonathan de Visme verblijft tijdens zijn studie theologie in Genève ten huize van Ami Bost, de spil van het Geneefs Réveil.

In 1836 richtten Goedkoop, agent Tiddy van het British and Foreign Bible Society met enkele anderen de Société Evangélique Belge op. Jonathan de Visme sluit zich hier al snel bij aan. Het doel van deze organisatie is het propageren van de 'evangelische waarden' in België en wil samenwerken met de bestaande protestantse kerken. In 1849 vormt het zich om tot een kerkgenootschap en is vanaf dat moment bekend als de Belgische Christelijke Zendingkerk. Kenmerkend is de principiële afwijzing van staatssteun omdat de scheiding van kerk en staat zou kunnen bedreigen. Hoewel de Zendingkerk zich in principe zich op het hele Belgische grondgebied zegt te richten, concentreert het werk zich, mede door de instroom van Franstalige Zwitserse réveil-predikanten, hoofdzakelijk in het Franstalig landsgedeelte. Overigens hebben al in 1839 een aantal protestantse kerken zich in een synodaal verband verenigd, die lange tijd voor de overheid als enige kerkelijke autoriteit van de Protestantse Kerken in België geldt. Zij hebben de term Evangelisch in hun naam opgenomen: De Bond der Protestants-Evangelische Kerken van het Koninkrijk België. De Evangelische Beweging speelt in dit kerkverband evenwel een overwegend onopvallende rol.

YMCA

In 1853 wordt op initiatief van de Edouard de Faye, medicijnenstudent aan de ULB, de Belgische tak van de YMCA in Brussel opgericht. Het doel van de YMCA in die tijd is "Christian discipleship developed through a program of religious, educational, social and physical activities."

Mede door een warme oproep van de Zendingkerk ontstaan vanaf 1855 ook buiten Brussel plaatselijke afdelingen. In 1859 wordt de eerste Nederlandstalige afdeling opgericht. Tot kort na de Eerste Wereldoorlog ligt ook in ons land de nadruk van de YMCA op evangelisatie.

VERGADERING VAN GELOVIGEN

In 1854 wordt Franse evangelist Casimir Gaudibert de nieuwe predikant van de Zendingskerk te Fontaine L'Evèque. Nog geen half jaar later wordt Gaudibert verdacht van Darbisme, wat leidt tot zijn ontslag als predikant. De gemeente is het niet eens met deze beslissing en richt met Gaudibert de eerste 'open' vergadering van gelovigen op in België. Gaudibert heeft overigens nooit met Darby contact gehad. Wel wordt hij vanuit Engeland gesteund door George Müller en diens kerk te Bristol.

Korte tijd later ontstaan in en rond Verviers gemeenten van de zogenaamde 'gesloten' broeders door de Duitse migranten die contacten onderhouden met de Elberfelder Brockhaus. Zowel de 'open' als 'gesloten' broeders starten ook samenkomsten in Vlaanderen. De oudste Vlaamse Vergadering van Gelovigen is te vinden in Ninove.

SILO

Het laatste kwart van de 19^e eeuw zet in met de komst van de Nederlander met Vlaamse roots Nicolaas de Jonge. Deze richt de Stads- en Landsevangelisatie SILO op. Hij ziet het belang in om zoveel mogelijk Vlamingen in te schakelen voor de evangelieverkondiging. Hij wordt al snel geassisteerd door de Vlaming Felix Chrispeels. Om Vlamingen specifiek toe te rusten tot evangelisatie en colportage, die zich vooral toespitst op de Brusselse arbeiderswijken, sticht hij een Vlaamse Opleidingsschool,. De bekendste leerling is echter een Nederlander geworden: Vincent van Gogh. Naast pure evangelisatie ontplooit Silo ook andere activiteiten zoals een boekwinkel, een drukkerij en een protestants ziekenhuis.

Leger des Heils

Het Leger des Heils begint haar werkzaamheden in België te Mechelen in 1889 onder leiding van de Schot Rankin, die later ook in Antwerpen en Gent centra opent. Uiteindelijk zal het Leger des Heils hoofdzakelijk in franstalig België actief zijn. De eerste leider in Franstalig België is Percy Clibborn. Al in 1891 schrijven de eerste Belgische studenten zich in voor de officiersopleiding. Na het vertrek van Clibborn in 1902 wordt de Belgische tak samengevoegd met de Franse en Italiaanse en komt onder leiding van de Zwitser Cosandey, die tijdens de eerste wereldoorlog actief bezig is met het lenigen van de sociale nood onder de bevolking. Later, na zijn uittreding uit het Leger des Heils, zal hij nog geregeld terugkeren naar België als gastspreker van de Belgische Evangelische Zending.

Gereformeerden

In 1894, 2 jaar na de in Nederland vanuit de Doleantie en Afscheiding opgerichte Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN), stapt een groep die nauw aanleunt bij het gedachtegoed van bij Abraham Kuijper, uit de Nederlandstalige protestantse kerk in Brussel. Ze sluiten zich niet aan bij de Zendingkerk maar wel bij de GKN. In 1899 gebeurt iets gelijkaardigs in Antwerpen.

Baptisten

De eerste Baptistenkerk in België wordt in Wallonië gesticht. Twee 2 Waalse seizoensarbeiders uit Ougrée komen in het Franse Denain, ten zuidwesten van Valenciennes, in contact komen met een lokale baptistenkerk. Terug in Ougrée stichten ze daar zelf een baptistenkerk, die in 1893 haar eerste predikant, Achille Brognies aantrekt. Pas in de loop van de 20e eeuw ontstaan er ook in Vlaanderen diverse baptistenkerken.

20e eeuw

De Eerste Wereldoorlog heeft zowel positieve als negatieve effecten gehad op het protestantisme en de Evangelische Beweging in ons land. Enerzijds word de gewone werking en ontwikkeling van de kerk door de bezetting van een groot deel van het land sterk gehinderd. Anderzijds zorgt de oorlog ook voor de eerste protestantse aalmoezeniers in het Belgisch leger. Verder komen na de oorlog de Methodisten en de Belgische Evangelische Zending zich in België vestigen, die profiteren van de buitenlandse aandacht voor ‘poor little Belgium’.

Methodisten

Britse en Amerikaanse Methodisten openen in 1919 in Ieper een centrum voor sociale hulp. Later zullen er ook met steun van de Amerikaanse Methodist Episcopal Church South lokale kerken worden gesticht. Via een aantal tussenstappen zullen uiteindelijk de Protestantse Kerk, de Zendingkerk, de Gereformeerde kerken en de Methodisten in 1978 samensmelten tot de VPKB.

Belgische Evangelische Zending

Tijdens WO 1 bouwt het Amerikaans echtpaar Norton een organisatie uit die zich hoofdzakelijk richt op evangelisatie onder en sociale hulp aan met name Belgische soldaten. Diverse soldaten, die intensief met hen corresponderen, vragen dit werk na de oorlog in België voort te zetten onder de volledige bevolking. De Nortons geven hieraan gehoor en stichten eind 1918 de Belgische Evangelische Zending. Hun intentie is om met de bestaande protestantse kerken samen te werken op het vlak van evangelisatie. Het principe om enkel samen te werken met kerken of personen die eenzelfde opvatting hebben betreffende de inspiratie en onfeilbaarheid van de bijbel leidt ertoe dat de BEZ binnen een jaar na haar oprichting eigen samenkomsten gaat inrichten. Net als Nicolaas de Jonge gelooft Norton ook sterk in colportage als evangelisatiemiddel. Een tweede parallel met de Jonge is dat ook de BEZ eigen opleidingen, een Frans- en Nederlandstalig Bijbelinstituut, opricht om in de eerste plaats aanstaande medewerkers op te leiden tot evangelist en voorganger. De ETF heeft zich ontwikkeld vanuit dit Nederlandstalige Bijbelinstituut. Uiteindelijk weet de BEZ vele tientallen Vlaams- en Franstalige lokale stichten. Hoewel sommige na enkele jaren weer gesloten worden, blijven de meesten wel bestaan. De verzelfstandiging van de 'posten', zoals de BEZ de door haar gestichte kerken omschrijft, loopt aanvankelijk vertraging op door WO II. De koude oorlog zorgde daarna juist voor een versnelling van het proces dat in 1962 leidt tot de oprichting van de denominatie Vrije Evangelische Gemeenten.

Pinkstergemeenten

De eerste melding van een pinkstergelovigen in ons land dateert van 1910 en betreft een groep in Antwerpen die vervolgens in de nevelen van de geschiedenis verdwijnt. Ruim tien jaar later, in 1923, worden op persoonlijk initiatief opnieuw initiatieven ontplooid in Antwerpen. Men tracht de bevolking te bereiken door campagnes met buitenlandse sprekers en door met paard en een metalen kar het land te doorkruisen. Al snel krijgen de pioniers Potma, Taylor, Rietdijk en d'Hondt steun van de Engelse Elim-gemeenten. Ook los van deze pioniers ontstaan er meer en meer Pinkster- en Volle Evangeliegemeenten in Vlaanderen. Een opgemerkte verschijning is de Nederlander Hans Koornstra die midden jaren 60 naar België verhuist. Buiten de eigen kring wordt hij vooral bekend door zijn genezingscampagnes. Minder bekend is dat hij met zijn medestanders verschillende lokale pinksterkerken sticht.

Tenslotte moet ook de komst van de Jesus-people worden aangestipt. Begin jaren 70

verschijnen zij ook op het Vlaamse kerkelijke toneel.

Een groot aantal Pinkstergemeenten heeft zich inmiddels verenigd in de VVP, het verbond van Vlaamse Pinkstergemeenten.

Christengemeenten (ECV)

In 1972 werd door Richard Haverkamp, een Canadese Nederlander, een eerste christengemeente gesticht in het Antwerpse. In de jaren daarop ontstaan op nog ruim 20 andere plaatsen gelijknamige kerken. In 1995 wordt de naam veranderd in Evangelische Christengemeenten Vlaanderen (ECV). Haverkamp, afkomstig uit de Canadese Vergadering van Gelovigen, vindt geen aansluiting bij de reeds in Vlaanderen aanwezige ‘open broeders’. Hoewel zijn ecclesiologie, en daarmee die van de ECV, wel mede gestoeld is op het gedachtegoed van Darby, heeft de ECV toch een duidelijke eigen identiteit ontwikkeld.

In dezelfde periode ontstaat ook de Christelijke Gereformeerde Kerk onder leiding van Ds. K. Groeneveld in het Antwerpse, die samen met een aantal andere kerken momenteel het Gereformeerd Overleg Vlaanderen (GOV) vormt.

Migrantenkerken

Van recente datum is de opkomst van de zogenaamde migrantenkerken. Net als elders in West-Europa, schieten deze ook in ons land, met name in de grote steden, als paddenstoelen uit de grond.

Tot slot van dit overzicht dient gezegd te worden, dat de Evangelische Beweging in de afgelopen 2 eeuwen ook op het sociaal middenveld actief is geweest. Enkele initiatieven op dit vlak zijn protestants-christelijke weeshuizen, scholen met de Bijbel, rusthuizen, studentenverenigingen en eigen media,

De Evangelische Beweging bestaat nu zo’n 2 eeuwen in Vlaanderen. Haar geschiedenis is echter niet alleen bij de buitenwacht maar ook bij haar eigen leden slecht bekend. Studiedagen als deze, maar ook andere initiatieven kunnen echter bijdragen tot een grotere aandacht van en zorg door de Evangelische Beweging voor haar eigen, wat de kennis van de eigen geschiedenis – die bij velen heel wat te wensen overlaat – ten goede zal komen.

Bronnen:

- Bebbington, David (1989). *Evangelicalism in Modern Britain: A History from the 1730s to the 1980s*.
- Binfield (1973).
- Braekman, Emile (1988). *Histoire du Protestantisme en Belgique au XIXe siècle, I. 1795-1865*.
- Braekman, Emile (1984). *Le réveil du protestantisme dans le royaume de Belgique (1830 – 1980)* in *Belgica 2000*, n° 5.
- Booth-Clibborn, Arthur Sidney (1893) *Liberté! L'Armée du Salut en Suisse. Principes de liberté et faits de guerre*.
- De Raaf, A (1983). *Een eeuw Silo*.
- Demaerel, Ignace (1990). *Tachtig jaar pinksterbeweging in Vlaanderen (1909-1989). Een historisch onderzoek met korte theologische en sociologische analyse*. Licentiaat Thesis, Universitaire Faculteit voor Protestantse Godeleerdheid, Brussel.
- McGrath, Alister (2008). *Christelijke Theologie*.
- Marinello, Thomas J. (2009), *A History of the Evangelische Christengemeenten Vlaanderen. Its Origins and Developments 1971-2008* (Ph.D. Dissertation ETF, Leuven).
- Robert, Dana L. "From Missions to Mission to Beyond Missions: The Historiography of American Protestant Foreign Missions Since World War II" in *International Bulletin of Missionary Research* 18 n° 4.
- Van der Laan, C. en P.N. (1982) *Pinksteren in beweging. Vijfenzeventig jaar pinkstergeschiedenis in Nederland en Vlaanderen*.